

MANAGEMENTUL DEZVOLTĂRII UMANE DURABILE ȘI INDICATORII DETERMINANȚI

*Drd. Carmen Bunea
Academia de Studii Economice din București*

Abstract. *According to Human Development report, firstly it is not the quantity that matters, for the human development, but the quality of economical growth. Very often, the governments, especially the ones in transitory countries, don't consider the improvement of the quality of economical growth and the extension of people's possibilities to choose, as important problems. Usually, they are preoccupied with other aspects of transitional process, such as the stabilization of microeconomics, the accomplishment of the budget, the promotion of external politics, putting aside its importance, structure and quality and, what's most its influence on human development the experience of several transitory countries from the last decade, showing the fact that there is no direct connection between stability, economical growth and human development. For these reasons, human development needs to take part in to debates regarding public politics and included in the agenda of the decisional process. What we need not ignore is the fact that, defining the concept of human development goes beyond the income per inhabitant, the human resources development and the basic necessities as a measure of the human progress and it is necessary that, starting from this year on, some factors are submitted to evaluation: human development and inequality, social justice, international assistance for development and international commerce which could relieve the potential of human development.*

Key words: human development, human resources, microeconomics.

1. Umanizarea dezvoltării durabile

Dezvoltarea prin oameni și pentru oameni pune în evidență cea de-a patra dimensiune a dezvoltării umane: participarea cu șansele pe care le au la crearea bunăstării personale și implicit naționale.

Oamenii sunt instrumentele și beneficiarii, dar și victimele tuturor activităților de dezvoltare. Implicarea lor activă în procesul de dezvoltare este cheia succesului. Mai mult, dacă nu ne gândim permanent la îmbunătățirea vieții oamenilor, programele de mediu vor eșua cu certitudine.

Săracii, în general, sunt cel mai puternic afectați de degradarea mediului și cel mai slab dotați pentru a se proteja, dar totodată ei sunt cei care produc cele mai mari pagube fie din cauza necesităților lor pe termen scurt, fie din cauza ignoranței sau lipsei de resurse.

De aceea, este foarte important să-i implicăm pe cei săraci și pe cei marginalizați în derularea procesului de dezvoltare, permițându-le astfel să-și satisfacă propriile nevoi prin intermediul eforturilor productive proprii.

Orice proces de dezvoltare trebuie să aibă finalitate umană, altfel este sortit eșecului.

Dezvoltarea durabilă reprezintă o nouă cale de dezvoltare care susține progresul uman nu numai în câteva locuri și pentru câțiva ani, ci pentru populația întregii planete și într-un viitor îndelungat.

Dezvoltarea durabilă subsumează și pune în corelație următoarele elemente: expansiunea, creșterea, progresul, dezvoltarea și subdezvoltarea, cu dublă finalitate, dezvoltarea economică și dezvoltarea umană.

Ca *dezvoltare umană*, acest proces sustenabil reliefează, în primul rând, că dezvoltarea este făcută pentru oameni și implică participarea acestora la obținerea rezultatelor economice și la distribuirea echitabilă a veniturilor. Venitul semnifică accesul individual la resursele necesare pentru a-și asigura un nivel de viață convenabil; el garantează satisfacerea trebuințelor personale decente, un consum normal de bunuri și servicii și mobilitatea socială a individului.

Cea de-a doua trăsătură a dezvoltării umane relevă că *dezvoltarea economico-socială* se realizează prin oameni și, de aceea, trebuie creat și perfecționat potențialul uman pe baza investițiilor în om, respectiv în domeniul învățământului, al educației și culturii, al formării profesionale și al sănătății.

Nivelul de educație reflectă capacitatea indivizilor de a dobândi cunoștințe, de a comunica și participa la viața socială, a comunității din care fac parte.

Cunoașterea devine cel mai important factor de a crea avuția omului, dar și cel mai eficient mijloc pentru a realiza compatibilitatea între mediul creat de om și mediul natural.

Această resursă de a crea avuția – cunoașterea – poate fi folosită concomitent de oricine o deține și este accesibilă și celor slabi și săraci, nu numai celor puternici.

„*Punând cunoașterea la baza făuririi economiei umane, se creează premisele reale pentru desfășurarea unor activități economice curate, ale căror mecanisme de curățire vor funcționa în permanență în cadrul proceselor economice care, fiind integrate sintetic, vor permite controlul omului, cu pârgurile minții, atât în amonte, cât și în aval, companiile dezvoltând acest procedeu la intrarea, în timpul producției propriu-zise, la ieșirea și postfolosința bunului sau serviciului*” (Toffler, 1993).

Repartizarea echitabilă a veniturilor și investițiilor în om creează cadrul material și sociocultural al *speranței de viață a oamenilor*, astfel că longevitatea sau capacitatea individului de a duce o viață lungă și sănătoasă constituie cea de-a treia trăsătură fundamentală a dezvoltării umane.

Oamenii simt că este imperios necesar să ia parte, nu în mod pasiv, la evenimentele și procesele care le marchează existența și destinul.

O participare generalizată, la nivel local, național și mondial, va avea un impact profund asupra tuturor aspectelor dezvoltării: ea poate să imprime o nouă dinamică procesului de dezvoltare, poate contura o societate reînnoită, mai echitabilă decât cea existentă și centrată pe interesele fundamentale ale individului. În spiritul conceptului de dezvoltare umană, forma cea mai profundă și eficace de participare o constituie accesul la muncă și remunerare, ceea ce înseamnă că un obiectiv prioritar al strategiilor de dezvoltare umană trebuie să-l reprezinte crearea de noi locuri de muncă, ameliorarea situației locurilor de muncă existente, revizuirea conceptului de muncă și de durată a muncii, extinderea conceptului de capital, care, pe lângă capitalul fizic, financiar etc., să cuprindă în capitalul uman și cel cultural.

Alocarea resurselor în cadrul noilor modele ale dezvoltării umane viabile trebuie să țină seama, într-o mare măsură, de indivizi și de mediul natural, deoarece aceasta este simultan națională și internațională și tocmai această *viziune globală asupra dezvoltării umane* reprezintă o altă trăsătură a conceptului de dezvoltare economică viabilă. Ea demonstrează că, atât pe plan național, cât și internațional, trebuie create noi modele și concepte de dezvoltare, respectiv:

- utilizarea de noi modele ale dezvoltării durabile, care să se articuleze în jurul trebuințelor oamenilor, pentru a nu marginaliza grupuri sau indivizi și a crea cadrul necesar pentru a investi în potențialul uman;

- elaborarea și înfăptuirea unui nou concept de securitate, ca securitate a oamenilor, nu numai a statelor, o securitate asigurată de dezvoltarea umană, nu a armelor, respectiv o securitate alimentară, a locurilor de muncă și a mediului, o securitate a alianțelor regionale economice și

pentru pace, nu militară, deoarece este cunoscut faptul că: „a polua echivalează cu o agresiune, pentru că ea privează pe alții de bucuria pe care le-o conferă folosința în mod liber a drepturilor de proprietate” (Lepage, 1989);

- înfăptuirea unui parteneriat între stat și piața potrivit căruia populațiile și nu statul să orienteze piața.

Acestea trebuie să funcționeze potrivit mecanismelor lor, să servească interesele oamenilor și nu invers; ele trebuind să fie un mijloc raportat la populație, aceasta din urmă reprezentând scopul, esența și finalitatea dezvoltării sociale;

- elaborarea de noi modele de gestiune, la nivel național și mondial, pentru a intra în rolul aspirațiilor individuale și de grup și a slăbi rolul guvernelor și al organismelor inter- și suprastatale; descentralizarea afacerilor publice naționale și internaționale, concomitent cu încurajarea asociațiilor populațiilor și organismelor neguvernamentale, pentru a permite o largă participare a acestora la luarea deciziilor;

- crearea de noi forme de cooperare internațională, care să țină seama de nevoile reale ale oamenilor și mai puțin de interesele politice, militare ale statelor. Instituțiile internaționale trebuie să asigure o mai bună integrare a diversității nivelurilor de dezvoltare umană, punând accent pe securitatea umană, cuplată cu dezvoltarea durabilă;

- promovarea progresului economic printr-o mai judicioasă repartizare a rezultatelor creșterii, pentru eliminarea disparităților (Todoro, 1997);

- eliminarea sărăciei și asigurarea unui nivel de trai decent pentru întreaga populație;

- ridicarea standardului de viață prin creșterea generală a veniturilor, asigurarea unui nivel cât mai înalt de ocupare a forței de muncă, o educație și un mai mare acces la valorile culturale și umane;

- extinderea gamei de alegeri economice și sociale, atât pentru indivizi, cât și pentru națiune;

- îmbunătățirea performanțelor factorilor de producție și a producției însăși;

- ameliorarea instituțiilor și înnoirea permanentă a cunoștințelor;

- raționalizarea sistemului public și a celui decizional.

De asemenea, ajutorul pentru dezvoltare, proiectat pe fundalul dezvoltării umane mondiale, va trebui să țină seama de nivelul de sărăcie existent în țările beneficiare; el fiind destinat problemelor socioumane, învățământ, securitate ecologică etc.

Ajutorul extern devine un factor disfuncțional pentru dezvoltare când procedeele sunt folosite la crearea dependenței de tehnologii și experți importanți, de încurajarea stilurilor de viață dependente de importuri, corupție și risipă de fonduri, de înlocuirea produselor fabricate pe plan intern cu importuri și la determinarea exodului milioane de oameni de pe pământurile și apele de care depind pentru a-și câștiga existența.

Îndreptând atenția spre crearea unei noi societăți, o societate a oamenilor pentru oameni, dezvoltarea umană cuplată cu dezvoltarea durabilă apare ca un concept generos.

Direcțiile strategice de realizare a acestui model de dezvoltare, de asemenea, au fost elucidate.

A rămas de soluționat partea cea mai grea a problemei: resursele necesare pentru a crea o nouă societate.

Sunt numeroase probleme care încă nu și-au găsit răspunsul.

Vor prevala, cu adevărat, interesele umane față de cele militar-strategice, interesele oamenilor care trăiesc în subdezvoltare, într-o luptă continuă pentru supraviețuire față de interesele popoarelor dezvoltate, securitatea umană față de securitatea bazată pe arme?

Vor reuși cei îngrijorați de nenorocirea celor săraci să promoveze măsuri care să se refere direct la consolidarea capacității acestora de a-și satisface nevoile lor fundamentale și nu la scutiri de impozite pentru cei bogați? Ce mecanisme trebuie create pentru a se asigura, în mod obiectiv, trecerea de la modelele actuale de dezvoltare, la modelul dezvoltării umane durabile? *Dezvoltarea umană durabilă* – ca dezvoltare universală specifică indivizilor și populațiilor, în calitate lor de scop ce subordonează țelurile piețelor, administrațiilor guvernamentale, organismelor și organizațiilor internaționale (economice, politice și militare), ale tuturor instituțiilor societății contemporane – a devenit un concept operant în lumea contemporană.

De aceea, un astfel de concept, cu o doză însemnată de altruism și dorințe, se va constitui într-un proces național și mondial, de foarte lungă durată, în cadrul căruia unele dintre ideile sale generoase ar putea fi folosite ca un vâl ideologic ce camuflează tendința spre noi sfere de influență, spre noi forme nedemocratice în raporturile dintre state, care nu țin seama de interesele fundamentale ale indivizilor și populațiilor sau, într-un caz fericit, le consideră un factor, dar nu cel principal, în cadrul jocului mondial contemporan.

2. IDU, element al definirii și caracterizării dezvoltării umane durabile

Din anul 1990, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) promovează dezvoltarea umană ca o paradigmă de alternativă în raport cu concepția economică clasică a dezvoltării. Utilizând Rapoartele Globale privind Dezvoltarea Umană (13 la număr), precum și Rapoartele Naționale cu privire la Dezvoltarea Umană (până în prezent – peste 400 de rapoarte naționale și subnaționale din mai mult de 130 de țări), PNUD consideră oamenii drept centrul și obiectivul dezvoltării.

În fiecare an, Rapoartele privind Dezvoltarea Umană fac recomandări eficiente atât la nivel național, cât și internațional. La nivel național, recomandările vizează prioritățile politicilor de dezvoltare umană, necesitatea de a stabili un nou parteneriat între stat și piață, promovarea noilor forme de alianță între guverne, instituții ale societății civile, comunități și indivizi.

Rapoartele naționale, regionale și globale cu privire la dezvoltarea umană au jucat un rol-cheie în promovarea dezvoltării umane.

De la prima apariție sa apariție în Raportul Dezvoltării Umane din anul 1990, indicele dezvoltării umane (IDU) a servit cu succes drept o metodă alternativă de evaluare a dezvoltării, completând indicatorii economici.

Acesta evaluează realizările țării în trei domenii ale dezvoltării umane: longevitate, nivel educațional și standardul de viață (Secăreanu, 2000). Longevitatea este evaluată prin speranța de viață la naștere; cunoștințele – printr-o combinație a gradului de alfabetizare a populației adulte cu rata de încadrare în învățământul primar, secundar și terțiar; nivelul de trai – în baza produsului intern brut per capita în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare (PPC). Toate aceste componente servesc la calcularea unui indice cu valoarea de la 0 (nivel scăzut de dezvoltare) la 1 (nivel înalt de dezvoltare), care stă la baza clasificării anuale a țărilor.

Indicele dezvoltării umane, furnizează o radiografie completă a nivelului de dezvoltare umană în țările lumii, o apreciere globală a progresului și diferitelor strategii ce au fost urmate de către state pentru realizarea bunăstării umane.

Acest indice se transpune într-un substituent sintetic al celor trei indicatori precizați, el măsurând distanța relativă ce separă fiecare țară a lumii de obiectivele considerate a fi prioritare nu atât în prezent, cât mai ales în viitor, prin prisma: unei vieți lungi și sănătoase, a unui acces neîngrădit la dobândirea cunoștințelor și, nu în ultimul rând, a unui nivel al venitului care să

Managementul dezvoltării umane durabile și indicatorii determinanți

asigure un standard de viață decent, care ar fi de preferat să se situeze la nivelul mediu mondial al PIB-ului pe locuitor.

Informațiile pentru anul 2005 furnizează următoarele valori pentru indicatorii necesari metodologiei determinării IDU (acesta a cunoscut mai multe variante de calcul în ceea ce privește indicii parțiali, expresia generală utilizată fiind: $IDU = \frac{1}{3}(I_Q^{(NORMAT)} + I_S^{(NORMAT)} + I_{E_0}^{(NORMAT)})$).

Tabelul 1

Indicatorii dezvoltării umane durabile

	Indicator	Nivel minim	Nivel maxim	Nivel absolut 2005
1.	Speranța medie de viață la naștere (ani)	25,00	85,00	71,60
2.	Rata alfabetizării (%)	0,00	100,00	97,30
3.	Rata de școlaritate (%)	0,00	100,00	72,60
4.	PIB pe loc (ppc-\$)	100,00	40000,00	8100,00

Sursa: Anuarul Statistic al României, editat de Institutul Național de Statistică în perioada 2005 - 2006, Raportul anual al BNR 2004.

Indicii individuali pentru variabilele expuse au valorile:

Tabelul 2

Indici individuali ai variabilelor expuse

Indice individual	Valoare	IDU (HDI)
1. Indicele speranței medii de viață	0,7767	IDU = 0,8907
2. Indicele nivelului educațional	0,8907	
3. Indicele produsului intern brut pe locuitori	0,7330	

Determinat ca medie a celor trei elemente, valoarea acestui indicator situează România în grupul celor 64 de țări cu dezvoltare umană medie. Această valoare a indicatorului în esență evidențiază corelația între acesta și performanțele economice reale ale societății românești, nu doar prin prisma evoluției pozitive a produsului intern brut, ci mai ales prin evidențierea progresului pe scara nivelului de dezvoltare umană.

În gândirea economică și sociologică din ultimii ani se observă o lărgire a conceptului de dezvoltare umană, spre dezvoltarea umană durabilă. Aceasta înseamnă exprimarea largă a opțiunilor și utilizarea capacităților oamenilor, ca urmare a modelării capitalului uman, astfel încât oamenii să fie capabili să contribuie la satisfacerea necesităților generațiilor prezente, fără să compromită satisfacerea necesităților generațiilor viitoare.

Noțiunea de durabil este necesar a fi asociată noțiunii de dezvoltare umană, deoarece creșterea este, de regulă, asociată numai cu crearea de capital fizic nou, considerațiile privind durabilitatea fiind ignorate. Astfel, se evită abordarea defectuoasă a procesului economic și se ia în considerare corelația dintre creșterea economică și formarea capitalului uman, având drept complement protecția mediului.

Management & marketing

Complexitatea aspectelor dezvoltării umane a impus cuantificarea acestora printr-un indice agregat pe baza celor trei componente esențiale ale dezvoltării umane: sănătate, educație și venit. Nivelul indicelui reflectă, având în vedere valorile maxime considerate pentru componentele sale, distanța care separă o țară, regiune, de nivelul maxim posibil al dezvoltării umane (cu un nivel al indicelui dezvoltării umane de 1,000) care presupune o speranță de viață de 85 de ani, alfabetizare și cuprindere în învățământ universală și un venit pe locuitor de 40.000 de dolari SUA.

Valorile indicelui dezvoltării umane permit, pe de o parte, caracterizarea evoluției dezvoltării umane și compararea experienței diferitelor țări sau regiuni în domeniul progresului economic și social și, pe de altă parte, evidențierea priorităților politicilor economico-sociale pe domenii și arii regionale.

Pornind de la aceste premise, redăm ierarhizarea regiunilor după nivelul indicelui dezvoltării umane:

Tabelul 3

Ierarhizarea regiunilor după IDU

Regiune	PIB/loc. (\$) - 2004 -	Speranța medie de viață la naștere (ani) 2003-2005	Rata alfabetizării (%) - 2002-*	Rata de școlaritate (%) -2004 -	IDU reg	Ierarhizare regiuni (în funcție de idu)
N - E	2411,00	71,80	97,60	72,00	0,7339	8
S - E	3161,80	71,69	97,20	69,60	0,7447	5
Sud Muntenia	2907,20	71,59	95,90	69,20	0,7362	7
S – V Oltenia	2903,60	71,62	96,00	74,20	0,7421	6
VEST	3996,40	71,00	97,90	79,90	0,7672	2
N – V	3386,80	71,00	97,40	77,30	0,7539	4
Centru	3631,70	72,07	98,00	74,00	0,7615	3
București	6672,90	73,84	99,00	95,20	0,8305	1

Sursa: Anuarul Statistic al României, editat de Institutul Național de Statistică în perioada 2005- 2006. Raportul anual al BNR 2004.

* datele sunt aferente anului 2002, ca an al ultimului recensământ.

Se observă că nivelul dezvoltării durabile diferă de la o regiune la alta, indicele specific variind între 0,7339 și 0,8305, aceste valori făcând posibilă încadrarea în limitele convenționale adoptate pe plan mondial, în zona dezvoltării medii.

Determinarea amplitudinii variației dezvoltării umane durabile între regiuni este de 12,70%, ceea ce arată un grad relativ de omogenitate în România anului 2004.

Managementul dezvoltării umane durabile și indicatorii determinanți

Drept concluzie, susținem că dezvoltarea umană poate fi definită drept un proces de extindere a posibilităților oamenilor de a alege. În fiecare zi oamenii fac numeroase alegeri în domeniile economic, social și politic. Dacă ei se află în centrul politicilor de dezvoltare, atunci aceste eforturi urmează a fi adaptate la lărgirea posibilităților de alegere.

Din perspectiva dezvoltării umane, posibilitățile oamenilor de a alege se extind în trei domenii critice: durata vieții, nivelul de educație și accesul la resursele economice necesare pentru un trai decent. Dezvoltarea umană este atât un proces, cât și un rezultat final.

Indiscutabil, cadrul fundamental al dezvoltării umane este foarte larg.

Conceptul dezvoltării umane este legat într-un mod compatibil și complementar de drepturile omului. Dacă dezvoltarea umană vizează extinderea posibilităților și libertăților de care beneficiază membrii unei comunități, drepturile omului reprezintă un demers de perfecționare a structurilor sociale ce facilitează sau asigură aceste posibilități și libertăți.

Alte domenii de alegere, cărora oamenii, de asemenea, le atribuie o valoare înaltă, constituie participarea la viața socială, securitatea, guvernarea responsabilă și durabilitatea.

Din punctul de vedere al dezvoltării umane, toate acestea sunt necesare pentru asigurarea productivității și creativității, a respectului față de sine și a sentimentului de apartenență la o comunitate.

În ultimă instanță, dezvoltarea umană este dezvoltarea oamenilor, pentru oameni și prin oameni.

Deosebirea esențială dintre conceptul de creștere economică și cel de dezvoltare umană constă în faptul că primul se concentrează în exclusivitate asupra extinderii unei singure posibilități – cea de a obține venituri, pe când cel de al doilea presupune consolidarea tuturor posibilităților – fie economice, sociale, culturale sau politice.

Din punctul de vedere al conceptului dezvoltării umane, venitul este un mijloc pentru dezvoltarea umană, dar nu și unicul. Folosind diverse metode, beneficiile venitului trebuie utilizate pentru a cuprinde multiplele aspecte ale dezvoltării. Prin urmare, creșterea economică este o condiție necesară, dar nu și suficientă, pentru dezvoltarea umană.

Conform Raportului Dezvoltării Umane, pentru dezvoltarea umană contează, în primul rând, nu cantitatea, ci calitatea creșterii economice. Deseori guvernele, în special ale țărilor în tranziție, nu consideră ameliorarea calității creșterii economice și extinderea posibilităților oamenilor de a alege drept probleme importante. De obicei, ele sunt preocupate de alte aspecte ale procesului de tranziție, cum ar fi stabilizarea macroeconomică, executarea bugetului, promovarea politicii externe, marginalizând importanța, structura și calitatea acesteia și mai ales influența ei asupra dezvoltării umane, experiența mai multor țări în tranziție din ultimul deceniu arătând că nu există o legătură directă între stabilitate, creștere economică și dezvoltare umană.

Însă, chiar dacă această legătură a fost stabilită, ea poate să dispară treptat, îndeosebi în cazul în care gestiunea politicilor strategice nu este consecventă sau adecvată scopurilor dezvoltării umane.

Din aceste motive, dezvoltarea umană trebuie să fie încorporată în dezbaterile privind politicile publice și inclusă în agenda procesului decizional.

Ce nu trebuie să ignorăm este faptul că definirea conceptului de dezvoltare umană merge dincolo de venitul pe cap de locuitor, de dezvoltarea resurselor umane și necesitățile de bază ca măsură a progresului uman și se impune ca din acest an să se supună evaluării unii factori care se subînscriu: inegalitatea și dezvoltarea umană, justiția socială, asistența internațională pentru dezvoltare și comerțul internațional ce poate debloca potențialul dezvoltării umane.

Bibliografie

- Isaic-Maniu, Al. (coordonator) (2003) *Dicționar de statistică generală*, București: Editura Economică
- Lepage, H. (1989). *La nouvelle économie industrielle*, Paris: Hachette
- Secăreanu, C. (2000). *Starea economiei naționale. Evaluare. Analiză. Comparații internaționale*. București: Editura Economică
- Todoro, M. (1997). *Economic development*. Londra: Longmann
- Toffler, A. (1993). *Al treilea val*. București: Editura Politică
- Wagner, P., Ștefănescu, D.E. (1999). *Compararea internațională a produsului intern brut*, București: Editura Economică
- *** Raport Național al Dezvoltării Umane 2003-2005
- *** Anuarul Statistic al României 2005 și 2006, elaborat de Institutul Național de Statistică, format electronic
- *** Raport asupra stării sistemului național de învățământ (2006), elaborat de Ministerul Educației și Cercetării
- *** Sistemul național de indicatori pentru educație (2005). Manual de utilizare, elaborat de Ministerul Educației și Cercetării.